

ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ КАДРОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ СИСТЕМИ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Хоменко І. М., Івахно О. П., Першегуба Я. В.

ВСТУП

Збройна агресія РФ в Україні створила глобальну світову проблему щодо можливості порушення безпеки умов життєдіяльності не тільки нашої країни, але й країн Західної Європи, світу в цілому: забруднення довкілля, харчових продуктів, погіршення санітарно-епідемічного благополуччя, якості життя і здоров'я населення.

Особлива місія щодо дотримання норм життя громадян покладена на систему громадського здоров'я України. Міграційна криза у зв'язку з евакуаційним процесом з місць, де ведуться активні бойові дії (уся міжнародна спільнота включилася в процес допомоги Україні у виконанні евакуаційної програми), потребує суворого дотримання вимог Міжнародних медико-санітарних правил, у сферу дії яких включено програму боротьби з інфекційними хворобами¹. Швидко виявлення загроз для здоров'я людей, своєчасне інформування про небезпеку, створення процесу комунікування і запровадження відповідних невідкладних профілактичних заходів є на часі в функціонуванні сучасної системи громадського здоров'я України, розвитку міжнародних партнерських зв'язків, зміцненні національної системи епідеміологічного нагляду, управлінні ризиками з дотриманням прав людини^{2,3,4}.

Ускладнення епідеміологічної ситуації в країні у зв'язку з військовими діями потребує підвищення акцентів саме на питання епідеміологічної безпеки.

Підготовка фахівців нового формату з сучасним баченням розвитку профілактичної складової в системі громадського здоров'я, системного мислення щодо збереження й зміцнення здоров'я населення, дотримання

---

¹ Міжнародні медико-санітарні правила. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cdi-bin/laws/main.cdi:nred=897_007.

² Постанова КМ України від 24 березня 2004 р. № 368 «Офіційний Порядок класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями». *Офіційний вісник України*. 2004, № 12; 2009, № 24; 2013, № 41; 2021, № 1405.

³ Постанова КМ України від 30 жовтня 2013 року № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій».

⁴ Кодекс цивільного захисту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/schow/5403-17#Text>.

принципів здорового способу життя із залученням лідерських і адвокаційних якостей у роботі галузі є важливим посилом до ініціації ефективних реформ державного рівня. Європейський та міжнародний досвід з адаптацією до національних потреб допоможуть реалізувати програму відновлення народного господарства держави⁵.

Прийняття Закону України «Про систему громадського здоров'я» визначило за необхідність підготовки кадрів за спеціальностями «Громадське здоров'я», «Епідеміологія», «Гігієна». Кафедра громадського здоров'я, епідеміології та екології Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика одна із перших в Україні включилася в цей процес – з 2017 року веде підготовку спеціалістів саме за цими напрямами з орієнтацією освітнього процесу на реальні потреби громадського здоров'я країни^{6, 7}.

Підготовка фахівців громадського здоров'я затверджена на державному рівні: з 1 вересня 2015 року набула чинності постанова КМ України від 19 квітня 2015 року № 266 (із змінами), за якою передбачена спеціальність 229 «Громадське здоров'я» у галузі знань 22 «Охорона здоров'я». Кафедра громадського здоров'я стояла у витоків розвитку нової для України сфери шляхом розробки та впровадження: авторських навчальних планів та програм післядипломної освіти для лікарів медико-профілактичних фахів з метою роботи їх у системі громадського здоров'я; у якості експерта включена до списку розробників робочих програм з підготовки стандартів вищої освіти першого (бакалаврського), другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів за спеціальністю «Громадське здоров'я»; участі у підготовці освітніх програм нового зразка для спеціалістів вищої освіти в галузі знань 22 «Охорона здоров'я». Інновацією кафедри є введення модулів з громадського здоров'я для підготовки спеціалістів 222 «Медицина» усіх профілів (лікарів загальної практики-сімейної медицини, лікарів-терапевтів, лікарів-педіатрів та інших), що є важливим елементом для формування лікарського мислення в ситуаціях

---

⁵ Україна офіційно отримала статус кандидата на вступ в ЄС. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/23/7141922/>

⁶ Закон України № 2573-IX від 6 вересня 2022 року «Про систему громадського здоров'я».

⁷ Gulchii O. P., Khomenko I. M., Zakharova N/ M/, Ivakhno O. P., Piven N. V. Methodological approaches to upgrading public health professionals training com petencybased model in Ukraine. *Wisdomosci Lekarskie*. 2018. № 71 (7). P. 1336–1341. Poland.

невизначеності умов та прийняття негайних кваліфікованих професійних рішень^{8,9}.

Не менш актуальним є проведення кафедрою різних форм безперервного професійного розвитку за спеціальністю «Епідеміологія», в т.ч. підготовка лікарів усіх спеціальностей з основ інфекційного контролю.

Сучасна система громадського здоров'я передбачає зміну стратегій та парадигм впливу на здоров'я населення через існуючі міжсекторальні та міжвідомчі комунікативні зв'язки, адвокацію з питань охорони здоров'я населення на державному рівні. Провідні виклики для системи громадського здоров'я України потребують системного моніторингу та діджиталізації всіх рівнів надання та отримання уніфікованої інформації, єдиного підходу до її оцінки та аналізу, розробки доказово обґрунтованих заходів захисту здоров'я та його збереження.

1. Виникнення передумов проблеми та формулювання проблеми

За проектом Плану відновлення системи громадського здоров'я, охорони здоров'я України в післявоєнний період окремим пунктом виділений пріоритет зміцнення та посилення кадрових ресурсів, зокрема наголошується на дефіциті кадрів з громадського здоров'я та епідеміологів. Потребує підсилення формування у медичних фахівців критичних навичок, стимулювати розвиток нових форм безперервного професійного розвитку, які узгоджені з реаліями.

В Україні вже зроблені сучасні кроки в контролі за епідеміологічними ризиками шляхом організації з 1 липня 2021 року нової структурної одиниці – регіональних ДУ «Центрів контролю та профілактики хвороб МОЗ України» (ЦКПХ МОЗ України). Підтримка біологічної безпеки та біологічний захист, імунопрофілактика, просвітницька діяльність входять до їхньої функції. Провідні завдання системи громадського здоров'я сьогодні – це забезпечення проведення лабораторних та інструментальних досліджень і випробувань у сфері дотримання санітарного та епідемічного благополуччя населення країни. Створення референс-лабораторної мережі в сфері громадського

---

⁸ Khomenko I., Ivakhno O., Perhehuba Y. et al. Management of institutional and preventive activities in the public health system of Ukraine. *Wiadomosci Lekarskie*. Vol. LXXIV. Is. 74 (5). May 2021. P. 1237–1240. DOI:10.36740/WLk202105135.

⁹ Хоменко І. М., Івахно О. П., Першегуба Я. В., Закладна Н. В. Стратегія розвитку системи громадського здоров'я України в руслі сучасних змін у суспільстві. *Медичні перспективи*. 2022. Т. 27. № 2. С. 168–174.

здоров'я, що відповідає стандартам ВООЗ за критеріями безпеки та біозахисту, значно підсилять її ресурсні можливості^{10, 11, 12}.

Ознайомлення з формами діяльності регіональних ДУ «ЦКПХ МОЗ України» висвітлює важливі завдання щодо визначення і оцінки ступеня ризику за сферами контролю (промислова, техногенна та пожежна безпеки, гігієна праці, цивільний захист, провадження господарської діяльності), що є перспективними в сучасних умовах розвитку суспільства. Міжгалузєва координація та взаємодія за принципом пріоритету здоров'я внесе вагомий результат для підвищення економічного статусу держави, її безпекового рівня та розвитку в цілому. Інтеграція інформаційної системи громадського здоров'я з ключовими державними реєстрами дасть можливість створити стандартизовану доказову базу про стан здоров'я та умови життєдіяльності населення країни, визначити критичні детермінанти та розробити комплексну програму усунення недоліків.

Сьогоднішня ситуація в Україні висвітлює проблеми у житловому та громадському будівництві щодо безпеки перебування жителів населених місць у таких спорудах під час активних бойових дій, в інших надзвичайних ситуаціях.

Для системи громадського здоров'я України є важливим забезпечити системний моніторинг та аналіз інфекційної та неінфекційної захворюваності, якості показників довкілля, визначення чинників ризику та встановлення причинно-наслідкових зв'язків між факторами навколишнього середовища і змінами у стані здоров'я населення з врахуванням регіональних умов соціально-економічного розвитку адміністративних територій країни.

2. Аналіз існуючих методів вирішення проблеми та формування завдання для оптимального розвитку

Наукові дослідження кафедри громадського здоров'я, епідеміології та екології у 2017–2020 років стосувалися необхідності залучення до формування Центрів громадського здоров'я МОЗ України кадрового потенціалу лабораторних центрів (у 80 % випадків) та використання їх

---

¹⁰ Хоменко І. М., Івахно О. П., Першегуба Я. В., Закладна Н. В. Стратегія розвитку системи громадського здоров'я України в руслі сучасних змін у суспільстві. *Медицинські перспективи*. 2022. Т. 27. № 2. С. 168–174.

¹¹ Європейська модель компетенцій для працівників сфери громадського здоров'я: <http://www.euro.who.int/en/healthtopics/Health-systems/public-health-services/policy/nhe-10-essential-public-health-operations/>.

¹² Проект наказу МОЗ України «Про затвердження критеріїв та порядку надання лабораторіям статусу референс-лабораторій у системі громадського здоров'я» <https://www.apteka.ua/article/484241>.

матеріально-технічної бази (у 62,1 % випадків). Як свідчать проведені дослідження, одним із ефективних механізмів адаптації було узгодження об'єму та видів лабораторних досліджень з епідеміологічного нагляду у національній вертикалі підпорядкування (68,4 % $\pm$ 5,1 %). Вперше підготовка спеціалістів лабораторних центрів МОЗ України до роботи в новоствореній системі громадського здоров'я країни проводилася за профільними авторськими програмами кафедри громадського здоров'я Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика на циклах тематичного удосконалення¹³.

До провідних функцій діяльності спеціалістів громадського здоров'я віднесено розробку профілактичного напрямку (98,4 $\pm$ 2,8 %) у збереженні та зміцненні здоров'я населення країни. Експерти зазначили, що оперування знаннями та вміннями про визначення та оцінку показників здоров'я людини, методами їх інтерпретації та аналізу, встановлення чинників ризику, заходів щодо їх вилучення або зменшення негативного впливу за рахунок доведення величин шкідливого фактора до регламентованих норм властиве тільки фахівцям з вищою медичною освітою.

Забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя країни сьогодні є надважливою функцією системи громадського здоров'я України – таку думку висловили 83,2 $\pm$ 4,3 % експертів з питань розвитку галузі. Моніторинг факторів навколишнього середовища з проведенням причинно-наслідкового аналізу для здоров'я населення у майбутньому, розробка критеріїв первинної, вторинної та третинної профілактики щодо можливості попередження розвитку та поширення інфекційної та неінфекційної захворюваності, визначення безпечного середовища життєдіяльності для різних груп населення базуються саме на глибокому системному доказовому статистичному аналізі, дотриманні здорових постулат способу життя щодо збереження здоров'я кожним громадянином країни і цю інформацію мають забезпечити та донести до споживача різних рівнів за віком, статтю, соціальним статусом спеціалісти нової для України системи громадського здоров'я¹⁴.

---

¹³ Gulchii O. P., Khomenko I. M., Zakharova N/ M/, Ivakhno O. P., Piven N. V. Methodological approaches to upgrading public health professionals training com petencybased model in Ukraine. *Wiadomosci Lekarskie*. 2018. № 71 (7). P. 1336–1341. Poland.

¹⁴ Khomenko I., Ivakhno O., Perhehuba Y. et al. Management of institutional and preventive activities in the public health system of Ukraine. *Wiadomosci Lekarskie*. Vol. LXXIV. Is. 74 (5). May 2021. P. 1237–1240. DOI:10.36740/WLk202105135.

3. Управління епідеміологічними ризиками в системі громадського здоров'я

Епідеміологічний нагляд набуває нового змісту у зв'язку зі збільшенням чинників ризику впливу на здоров'я людини в сучасних умовах. Забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя в державі, пріоритету здоров'я населення, як основи національної безпеки та економічного розвитку країни, є надважливим завданням системи громадського здоров'я.

Своєчасним і доцільним у даній ситуації було створення регіональних ДУ «ЦКПХ МОЗ України» з наступним формуванням у системі громадського здоров'я комунікативних програм дій між різними секторами та відомствами щодо профілактичного напрямку в охороні здоров'я, швидкого реагування на виклики завдяки співпраці з управліннями та департаментами різних відомств (освіти, захисту довкілля та екології, праці, Держпродспоживслужби, ДСНС, ветеринарної медицини та ін.)^{15, 16}.

Центр громадського здоров'я МОЗ України є головною експертною установою, яка забезпечує координацію та організаційно-методичний супровід епідеміологічного нагляду в регіональних ДУ «ЦКПХ МОЗ України». Епідеміологічний нагляд набуває нового змісту у зв'язку із збільшенням чинників ризику впливу на здоров'я людини в сучасних умовах. Необхідним елементом функціонування системи громадського здоров'я є наявність інформаційного фонду для моніторингу показників здоров'я та якості довкілля, умов життєдіяльності населення. Завдяки аналізу інформації можливе визначення чинників ризику, розробка доказових програм профілактики, підготовка нормативних документів¹⁷.

Імплементация Міжнародних медико-санітарних правил, обмін інформацією з іншими країнами світу про досвід з попередження та контролю за інфекційними та неінфекційними хворобами значно скоротить витрати на реалізацію національних реформ¹⁸.

---

¹⁵ Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 17, 2021 № 106 «On Amendments to the Resolution of the Cabinet Ministers of Ukraine of November 27, 2019. № 1121. P. 2021. Ukrainian Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2021-n#Text>.

¹⁶ Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 27 2019 № 1121 “On approval of the Procedure the use of funds provided in the state budget for the implementation of the program” Public Health and measures to combat epidemics”/ 2019/ Ukrainian available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1121-2019-n#Text>.

¹⁷ Закон України № 2573-IX від 6 вересня 2022 року «Про систему громадського здоров'я».

¹⁸ Міжнародні медико-санітарні правила. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cdi-bin/laws/main.cdi:nred=897_007.

Досвід боротьби української системи громадського здоров'я з епідемією гострої респіраторної хвороби COVID-19 у 2020–2023 рр. визначив основні заходи з попередження і ліквідації загрози порушення санітарно-епідемічного благополуччя. Провідне місце серед цих заходів посідають лабораторні дослідження з індикації збудника інфекції ($80,5 \pm 2,6\%$), що у подальшому і визначають програму дій. Із інфекційного контролю у системі громадського здоров'я важливим є епідеміологічний аналіз ($83,2 \pm 4,3\%$). Для своєчасної організації профілактичних заходів щодо виникнення і поширення інфекції мають вирішальне значення міжсекторальні та міжвідомчі зв'язки за провідної ролі системи громадського здоров'я. За визначенням експертів цей показник коливається в межах від $53,3 \pm 5,7\%$ до $93,5 \pm 2,8\%$. Програма профілактичних щеплень серед різних груп населення неможлива без достовірних даних про поширення інфекції на державному рівні, що потребує наявності центру інформації саме в ЦГЗ МОЗ України. Таку необхідність експерти визначили на рівні $71,4 \pm 5,2\%$ базуючись на наданні протиепідемічних послуг системою серед інших на рівні $75,3 \pm 4,9\%$.

Якість організації медичного обслуговування населення віднесено до основного чинника впливу на здоров'я – $77,9 \pm 4,7\%$ експертів вказали на цю проблему. Щодо промоції здоров'я в системі громадського здоров'я, то експерти найчастіше акцентували увагу на здоровому способі життя та здоровому середовищі життєдіяльності, відповідно у $77,9 \pm 4,7\%$ та $75,3 \pm 4,9\%$ випадків. Значне місце відведено медичній грамотності та поінформованості населення про чинники ризику для здоров'я – $84,4 \pm 4,1\%$ та $71,4 \pm 5,2\%$ відповідно.

Слід зазначити, що в сучасних умовах рівень здоров'я населення країни тісно пов'язаний з соціальними та економічними програмами розвитку, демографічною ситуацією, характером захворюваності, існуючою системою адміністративного управління^{19, 20}.

Аналіз доступної наукової літератури щодо становлення та розвитку системи громадського здоров'я в різних країнах світу висвітлив основну

---

¹⁹ Хоменко І. М., Івахно О. П., Першегуба Я. В., Закладна Н. В. Стратегія розвитку системи громадського здоров'я України в руслі сучасних змін у суспільстві. *Медичні перспективи*. 2022. Т. 27. № 2. С. 168–174.

²⁰ Hruzieva T. S., Melnyk V. V. Public Health Control Organization in the United states and the European Region Ukraine. *The health of the nation*. 2015. № 2. P. 96–103. Ukrainion.

рушійну силу, поштовх до розбудови та удосконалення сфери – захист від загроз здоров'ю населенню та безпеку держави^{21, 22, 23, 24, 25, 26}.

Сучасні проблеми громадського здоров'я пов'язані з поширенням неінфекційних захворювань, постарінням населення, що підвищує попит на медичні послуги, які не завжди відповідають вимогам через дефіцит висококваліфікованого медичного персоналу, матеріально-технічного обладнання та можливості використання передових методів діагностики і лікування.

В країнах Європейського Союзу широко реалізуються міжгалузеві програми сприяння здоров'ю – запобігання хворобам, продовження тривалості життя у здоров'ї за допомогою організованих зусиль і усвідомленого вибору суспільства, організацій, громадських спільнот та окремих осіб^{27, 28}.

Враховуючи подану інформацію про сучасні зміни у політичному, соціально-економічному житті України та світу, виникла нагальна потреба щодо внесення інноваційних змін у систему громадського здоров'я з вирішення проблем по забезпеченню здоров'я громадян, захисту від розвитку та поширення емергентних інфекцій і загроз безпеці держави.

4. Стратегічні напрями розвитку національної системи громадського здоров'я в руслі сучасних змін у суспільстві

Вагомий підсумок діяльності сфери громадського здоров'я в структурі МОЗ України було підведено на науково-практичній

---

²¹ Hruzieva T. S., Melnyk V. V. Public Health Control Organization in the United states and the European Region Ukraine. *The health of the nation*. 2015. № 2. P. 96–103. Ukrainian.

²² Draai VJ, McClellan MB, McGinnis JM. et al. Vital Directios for Health and Health Care: Priorities for 2021. *Health AFF (Millewood)*. 2021, Feb. № 49 (2). P. 197–200. DOI: 10.1377/hethaft2020.02204.Epub2021Jan21.HMID: 33476192.

²³ Eckelman M., Sherman J. Environmental Impacts of the U. S. Health Care System and Effects on Public Health *PLO S One/* 2016, Jun 9; 11 (6): 01555557014.DOI: 10/1371/journalpone. 015701. PMID: 27280706; PMC 4900601.

²⁴ Ebi K. L. Environmental health research needed to informstrategies policies and measures to manage the risks of antropogenicclande. *Envirion Health* 20. 109 (2021): <https://doi.org/10.1186/S 12940-021-00792-1>.

²⁵ Zimmerman F. J. Population Health Science: Fulfilling the Mission of Public Health *Milbank G*. 2021. № 99 (1). P. 9–23. <https://doi.org/10.1111/1468-0009.12493>.

²⁶ Kochler K., Latshaw M., Matte T. et al. Building Health Approach. *Publsc Health Reports*. 2018. № 133 (1_suppl). P. 355–455. DOI: 10.1177/00333549118798809.

²⁷ Хоменко І. М., Івахно О. П., Першегуба Я. В., Закладна Н. В. Стратегія розвитку системи громадського здоров'я України в руслі сучасних змін у суспільстві. *Медичні перспективи*. 2022. Т. 27. № 2. С. 168–174.

²⁸ Hruzieva T. S., Melnyk V. V. Public Health Control Organization in the United states and the European Region Ukraine. *The health of the nation*. 2015. № 2. P. 96–103. Ukrainian.

конференції «Актуальні питання громадського здоров'я та екологічної безпеки України» 21–22 жовтня 2022 року за участі міжнародних організацій²⁹. Нагальним питанням залишаються: формування оптимальної мережі закладів громадського здоров'я; кадрове забезпечення галузі; модель управління системою; методичні підходи до врахування регіональних відмінностей у соціально-економічному розвитку для планування програм діяльності сфери; використання інтегрованих показників оцінки надання послуг системи громадського здоров'я в інтересах територіальних громад; подолання викликів, пов'язаних із забрудненням довкілля та його наслідками в умовах військового часу.

Для формування стратегічного замовника послуг за участі системи громадського здоров'я в інтересах територіальних громад є можливість переходу до моделі договірних відносин з Національною службою здоров'я України³⁰. Це дасть змогу реалізувати конституційні права громадян країни на якісну охорону здоров'я, зменшить нерівність між окремими регіонами стосовно організації профілактичного компоненту медицини за участі саме системи громадського здоров'я.

Невирішеними залишаються питання з одержання узгодженої оперативної інформації щодо факторів ризику довкілля, загроз біологічного походження, лабораторної ідентифікації збудників інфекційних хвороб, організації санітарно-епідеміологічного нагляду за об'єктами господарювання та проведенням протиепідемічних заходів, оцінки ефективності діяльності сфери громадського здоров'я в цілому^{31, 32}.

Особливий акцент має бути поставлено на підготовку та працевлаштування спеціалістів з громадського здоров'я (магістрів), яких на сьогодні готують вищі заклади освіти немедичного профілю і після їх закінчення випускники не мають можливості влаштуватися на адекватну посаду згідно одержаного фаху та отримати в майбутньому вторинну спеціальність. Мало уваги приділяється підготовці спеціалістів з громадського здоров'я у системі передвищої освіти³³.

---

²⁹ Збірка доповідей науково-практичної конференції (Сімнадцяті Марзєєвські читання). Київ : Рекламне агентство Некст-Груп, 2022. Вип. 21. 476 с.

³⁰ Закон України № 2573-IX від 6 вересня 2022 року «Про систему громадського здоров'я».

³¹ Хоменко І. М., Івахно О. П., Першегуба Я. В., Закладна Н. В. Стратегія розвитку системи громадського здоров'я України в руслі сучасних змін у суспільстві. *Медичні перспективи*. 2022. Т. 27. № 2. С. 168–174.

³² Європейська модель компетенцій для працівників сфери громадського здоров'я: <http://www.euro.who.int/en/healthtopics/Health-systems/public-health-services/policy/nhe-10-essential-public-health-operations/>.

³³ Hruzivta T. S., Melnyk V. V. Public Health Control Organization in the United states and the European Region Ukraine. *The health of the nation*. 2015. № 2. P. 96–103. Ukrainion.

В Україні система громадського здоров'я віднесена до структури МОЗ України, виконує оперативні функції, які потребують саме медичної освіти.

У 2014 році урядом України проведена оптимізація системи центральних органів виконавчої влади, в результаті якої функції Державної санітарно-епідеміологічної служби передано до Державної служби з питань праці та Державної служби з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Розпорядженням КМ України від 2 вересня 2015 року № 909-р МОЗ України дозволено сформувати Центр громадського здоров'я^{34, 35, 36}. Функціонування Державної санітарно-епідеміологічної служби України було припинено за Постановою КМ України від 29 березня 2017 року № 348³⁷.

Функціонуючі на сьогодні регіональні ДУ «ЦКПХ МОЗ України» з найвищою частотою реєструють у населення серцево-судинні (79,2 ± 5,2 %), онкологічні (71,4 ± 5,2 %), хронічні захворювання органів дихання (54,6 ± 5,7 %) та цукровий діабет (46,7 ± 5,7 %), у формуванні яких значне місце відведено недолікам в умовах праці та проживання, харчуванні, нездоровому способу життя та організації медичного обслуговування.

Профілактична роль системи громадського здоров'я залежить від організації адвокаційної компоненти з підвищення медичної грамотності населення (84,4 ± 4,8 %), інформування про чинники ризику (71,4 ± 5,2 %) та своєчасності доступу до якісних медичних послуг (63,6 ± 5,5 %).

У сьогоднішній ситуації в Україні на перше місце вийшла біологічна загроза порушення санітарно-епідеміологічного благополуччя – 63,6 ± 5,5 % у порівнянні з іншими причинами розвитку надзвичайних ситуацій, що потребує ретельного епідеміологічного аналізу (83,2 ± 4,3 %) та організації профілактичних заходів (79,2 ± 7,6 %), у дієвих формах інфекційного контролю галузі громадського здоров'я

---

³⁴ Розпорядження КМ України від 2 вересня 2015 року № 909-р «Питання Міністерства охорони здоров'я». URL: <http://zakon.gov.ua/laws/show/909-2015-%D1%80>.

³⁵ Постанова КМ України від 10.09.2014 року № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%DO%BF>.

³⁶ Наказ МОЗ України 18 вересня 2015 року № 604 «Про утворення ДУ «Центр громадського здоров'я МОЗ України». URL: http://mos.gov.ua/ua/portal1/dn_20150918_06-4.html.

³⁷ Постанова КМ України від 29 березня 2017 року № 348 «Деякі питання Державної санітарно-епідеміологічної служби». URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=250003281>.

країни, у тісній міжсекторальній та міжвідомчій координації^{38, 39}. Прикладом такої співпраці є оцінка результатів проведених профілактичних медичних оглядів працівників різних категорій за адміністративно-територіальним принципом⁴⁰.

Під час епідемії гострої коронавірусної хвороби COVID-19 на передових рубежах боротьби з інфекцією стала система громадського здоров'я України з лабораторними центрами, первинна медична допомога, медичні працівники закладів охорони здоров'я. Створення безпечних умов праці на робочих місцях у закладах охорони здоров'я є однією з важливих проблем профілактики поширення інфекції загалом.

Кафедра тривалий час проводила динамічні дослідження за формуванням стану здоров'я населення, яке проживає в зоні спостереження Запорізької атомної електростанції та ТЕЦ, що дало можливість визначити більші зрушення під впливом викидів у навколишнє середовище ТЕЦ – рівень захворюваності населення у таких умовах вищий на 10 %, що потребує розробки запобіжних заходів з врахуванням якості довкілля⁴¹. Інформування населення про чинники ризику для здоров'я та підвищення його медичної грамотності, створення умов щодо доступності до якісних медичних послуг включаються до комунікативних заходів у системі громадського здоров'я.

5. Лікарська спеціальність у системі громадського здоров'я України

Прогнозування потреби в кадрах у сфері громадського здоров'я України є одним із провідних питань в системі охорони здоров'я України на найближчий період розвитку.

На підставі системного аналізу кадрового забезпечення системи громадського здоров'я України, розвинутих країн світу та Європи встановлена необхідність впровадження медичної освіти для спеціалістів національної системи громадського здоров'я МОЗ України. Кафедрою громадського здоров'я, епідеміології та екології НУОЗ України імені П. Л. Шупика протягом 2017–2023 рр. наукові дослідження присвячені саме цьому питанню: обґрунтовані методичні підходи до удосконалення вищої медичної освіти на додипломному та

---

³⁸ Khomenko I., Ivakhno O., Perhehuba Y. et al. Management of institutional and preventive activities in the public health system of Ukraine. *Wiadomosci Lekarskie*. Vol. LXXIV, Is. 74 (5). May 2021. P. 1237–1240. DOI:10.36740/WLk202105135.

³⁹ Хоменко І. М., Івахно О. П., Першегуба Я. В., Закладна Н. В. Стратегія розвитку системи громадського здоров'я України в руслі сучасних змін у суспільстві. *Медичні перспективи*. 2022. Т. 27. № 2. С. 168–174.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

післядипломному рівнях з врахуванням сучасних викликів та вимог до функціонування системи; створені компетентнісні моделі спеціаліста громадського здоров'я в сучасних умовах реалізації його діяльності; експертна участь у підготовці стандартів вищої освіти для спеціалістів громадського здоров'я на першому (бакалаврському), другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому) рівнях; нові освітні програми для спеціалістів з епідеміологічного та гігієнічного профілів⁴².

До провідних функцій діяльності спеціалістів громадського здоров'я віднесено розробку профілактичного напрямку ($98,4 \pm 2,8$ % позитивних висновків експертів галузі) у збереженні та зміцненні здоров'я населення країни. Оперування знаннями та вміннями про визначення та оцінку показників здоров'я людини, методами їх інтерпретації та аналізу, встановлення чинників ризику, обґрунтування заходів щодо їх вилучення або зменшення негативного впливу за рахунок доведення величин шкідливого фактора до регламентованих норм властиве тільки фахівцям з вищою медичною освітою.

Забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя країни сьогодні є важливим завданням системи громадського здоров'я України, на якому наголосили експерти галузі у $83,2 \pm 4,3$ % випадків. Моніторинг факторів навколишнього середовища з проведенням причинно-наслідкового аналізу для здоров'я населення у майбутньому, розробка кроків первинної, вторинної та третинної профілактики щодо можливості попередження розвитку та поширення інфекційної та неінфекційної захворюваності, визначення безпечного середовища життєдіяльності для різних груп населення базуються саме на глибокому системному доказовому статистичному аналізі, дотримання здорових постулат способу життя щодо збереження здоров'я кожним громадянином країни і цю інформацію мають забезпечити та донести до споживачів різних рівнів спеціалісти нової для України системи громадського здоров'я.

Сучасні виклики до епідемічного благополуччя в країні вказали на необхідність безпосередньої участі фахівців громадського здоров'я у своєчасній постановці клінічного діагнозу ($84,2 \pm 4,1$ %), що може бути реалізовано за точного лабораторного підтвердження етіології захворювання (на прикладі сучасної епідемії коронавірусної хвороби COVID-19) і, відповідної матеріально-технічної бази референс-лабораторій системи громадського здоров'я за вимогами ISO/IEC 17025:2015, що дасть можливість контролювати безпекову ситуацію в Україні щодо

---

⁴² Хоменко І. М., Івахно О. П., Першегуба Я. В., Півень Н. В. Перспективи підготовки медичних кадрів у системі громадського здоров'я. *Медичні перспективи*. 2021. Т. 26. № 2. С. 141–146. DOI: <https://doi.org/10.26641/2307-0404/2021/2/234655>.

виникнення, розвитку та поширення інфекційних хвороб, небезпечних радіаційно-хімічних ситуації.

Ефективність системи громадського здоров'я визначається високим рівнем спеціальної підготовки фахівців, яка дасть можливість бути лідером серед каналів міжсистемної та міждисциплінарної комунікації – позиція підтримана експертами галузі у $86,3 \pm 3,7$ % випадків.

Значимість медичної підготовки кадрів для системи громадського здоров'я України визначено вимогами основних оперативних функцій, які спрямовані на збереження та зміцнення здоров'я населення, профілактику виникнення, розвитку та поширення інфекційної та неінфекційної захворюваності. Експертна оцінка ролі значимості вищої медичної освіти для спеціалістів системи громадського здоров'я сягає $92,6 \pm 3,2$ %. Доцільність медичної освіти для фахівців громадського здоров'я підтверджено також внесенням до переліку закладів охорони здоров'я Центрів громадського здоров'я (наказ МОЗ України від 16.05.2018 р. № 983, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11 червня 2018 року за № 691/32143). За центрами громадського здоров'я закріплено епідеміологічний, клінічний або синдромальний нагляд, необхідний для планування, аналізу та оцінювання у сфері охорони здоров'я. Епідеміологічний нагляд за громадським здоров'ям може слугувати системою раннього оповіщення про наближення надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я, включає документування впливу втручань, уточнює епідеміологію проблем зі здоров'ям для визначення пріоритетів у формуванні політик і стратегій громадського здоров'я в цілому. Профільні програми системи громадського здоров'я мають сфери впливу на медичне, соціальне, екологічне, економічне життя країни, інфраструктуру, а пріоритетність функціонування системи громадського здоров'я на міжсекторальному рівні не має обмежень по горизонталі та вертикалі управління в країні ($93,5 \pm 2,8$ % позитивних висновків експертів галузі).

Розвиток системи громадського здоров'я на період до 2030 року орієнтовано на виведення світу на траєкторію сталого та життєстійкого середовища, а захист здоров'я людини, гарантування безпеки умов життєдіяльності країни із залученням всього державного апарату та громад, стратегічного управління держави в інтересах здоров'я і добробуту відповідає сучасній позиції Європейського регіонального бюро ВООЗ.

Експерти визначили важливість володіння фахівцями громадського здоров'я медичними знаннями та вміннями ($73,3 \pm 5,7$ %) при здійсненні адвокаційної складової, яка охоплює різні вікові та соціальні групи населення.

Основоположні принципи десяти основних оперативних функцій системи громадського здоров'я відповідають чинному законодавству з охорони здоров'я України, нормативно-правових актах, що регламентують діяльність органів управління та закладів охорони здоров'я, основах медичного права, організаційній структурі системи в цілому, що важливо для підтвердження медичної освіти спеціалістів галузі.

Враховуючи, що організація та якість надання медичної допомоги населенню є однією із провідних критеріїв формування громадського здоров'я, то знання організації системи охорони здоров'я, її ролі для здоров'я людини вкрай необхідні фахівцю громадського здоров'я, на що вказали $77,9 \pm 4,7\%$ експертів, а залучення спеціалістів регіональних ДУ «Центр контролю і профілактики хвороб МОЗ України» до визначення та оцінки показників умов життєдіяльності населення країни, необхідності дотримання їх гігієнічних регламентів відбувається у $75,3 \pm 4,9\%$ випадків.

Формування нової компетентнісної моделі фахівців громадського здоров'я в системі безперервного професійного розвитку лікарів в Україні визнано на міжнародному рівні, а просування принципів розбудови системи громадського здоров'я на регіональному рівні за участі кафедри громадського здоров'я, епідеміології та екології НУОЗ України імені П. Л. Шупика підтверджено організацією та проведенням грантових заходів, публікацією підручників, навчально-методичних посібників, монографій, наукових статей, що цитуються у періодичних рецензованих міжнародних наукометричних виданнях Scopus та Web of Science, які захищені свідоцтвами авторського права на твір, залученням фахівців кафедри до участі у міжнародних науково-практичних конференціях з доповідями про реалії захисту життя і здоров'я населення країни в умовах радіаційно-хімічних, соціальних викликів, зумовлених воєнними діями на території України.

Комплекс завдань державного рівня у системі громадського здоров'я України можливо вирішити спеціалісту, який має вищу медичну освіту і ніяка інша спеціальність не є компетентною у даному питанні як би її не презентували сьогодні. Віднесення спеціалістів громадського здоров'я до професіоналів з вищою немедичною освітою в галузі медико-профілактичної справи у сфері охорони здоров'я (за наказом МОЗ України № 366 від 26.02.2021 р.) є недоцільним та потребує внесення рекомендованих змін до кваліфікатора професій, що буде державницьким підходом у вирішенні нагальних питань відновлення та нового витка розвитку національної системи громадського здоров'я України.

Враховуючи національні потреби України у посиленні профілактичного напрямку в охороні здоров'я, збереженні та зміцненні

здоров'я населення країни, спеціаліст з громадського здоров'я має мати вищу медичну освіту, а посада фахівця має бути прописана у законодавчому полі і вирішення цього питання не може бути відтерміновано^{43, 44, 45}.

ВИСНОВКИ

В сучасних реаліях життя України на систему громадського здоров'я МОЗ України покладено відповідальну місію: своєчасне передбачення та швидке виявлення загроз для здоров'я людей, інформування про небезпеку; створення процесу комунікування і запровадження відповідних невідкладних профілактичних заходів; сприяння розвитку міжнародного партнерства, враховуючи значну роль епідеміологічного нагляду за інфекційними та неінфекційними захворюваннями з дотриманням міжнародних вимог до його реалізації, захисту прав усіх осіб; управління ризиками.

Оцінка форм діяльності фахівців регіональних ДУ «Центр контролю і профілактики хвороб МОЗ України» в сучасних умовах висвітлює важливі завдання в системі громадського здоров'я – визначення і оцінка ступеня ризику, значущих причин розвитку інфекційної та неінфекційної патології за сферами нагляду (промислова, техногенна, пожежна безпека, охорона праці, цивільний захист, господарська діяльність), прийняття відповідних професійних рішень профілактичного змісту, що потребує високого рівня знань та вмінь, практичних навичок медичного змісту, глибокого лікарського мислення в умовах критичної невизначеності ситуації та екстремальних особливостях епідеміологічного процесу.

Створення єдиного інформаційного фонду про стан здоров'я населення країни, якість довкілля, реальні показники умов праці та життєдіяльності в різних галузях господарської діяльності дасть можливість розробити ефективну та результативну оздоровчу програму, доступну для реалізації на всіх рівнях адміністративного управління в державі.

---

⁴³ Khomenko I., Ivakhno O., Perhehuba Y. et al. Management of institutional and preventive activities in the public health system of Ukraine. *Wiadomosci Lekarskie*. Vol. LXXIV. Is. 74 (5). May 2021: P. 1237–1240. DOI:10.36740/WLk202105135.

⁴⁴ Хоменко І. М., Івахно О. П., Першегуба Я. В., Закладна Н. В. Стратегія розвитку системи громадського здоров'я України в руслі сучасних змін у суспільстві. *Медичні перспективи*. 2022. Т. 27. № 2. С. 168–174.

⁴⁵ Хоменко І. М., Івахно О. П., Першегуба Я. В., Півень Н. В. Перспективи підготовки медичних кадрів у системі громадського здоров'я. *Медичні перспективи*. 2021. Т. 26. № 2. С. 141–146. DOI: <https://doi.org/10.26641/2307-0404/2021/2/234655>.

Компетентнісний потенціал спеціаліста 229 «Громадське здоров'я» для національної системи громадського здоров'я України потребує нормативно-правового урегулювання лікарської спеціальності з громадського здоров'я у системі вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я».

АНОТАЦІЯ

Ускладнення умов життєдіяльності в Україні, у зв'язку з військовою агресією РФ, підвищило вимоги до профілактичної складової в національній системі громадського здоров'я. Актуальною проблемою сьогодення є неврегульованість спеціальності 229 «Громадське здоров'я»: за наказом МОЗ України від 26.02.2021 року № 366 внесено доповнення до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників у охороні здоров'я (наказ МОЗ України від 29.03.2002 р. № 117), згідно якого фахівця з громадського здоров'я віднесено до професіоналів з вищою неметичною освітою медико-профілактичної справи у сфері охорони здоров'я.

В сучасній ситуації фахівець з громадського здоров'я займає провідну роль у впровадженні державної політики і програм з охорони здоров'я. Глибоке лікарське мислення в критичній невизначеності та екстремальних особливостях епідеміологічного процесу щодо значущих причин розвитку інфекційної та неінфекційної захворюваності серед населення, вимагає прийняття кваліфікованого професійного рішення для збереження життя і здоров'я людини. Вказане сформувало нагальну потребу закріплення у нормативно-правових актах лікарської спеціальності з громадського здоров'я для фахівців національної системи громадського здоров'я України.

Література

1. Міжнародні медико-санітарні правила. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cdi-bin/laws/main.cdi:nred=897_007.
2. Постанова КМ України від 24 березня 2004 р. № 368 «Офіційний Порядок класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями». *Офіційний вісник України*. 2004, № 12; 2009, № 24; 2013, № 41; 2021, № 1405.
3. Постанова КМ України від 30 жовтня 2013 року № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій».
4. Кодекс цивільного захисту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/schow/5403-17#Text>.
5. Україна офіційно отримала статус кандидата на вступ в ЄС. <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/06/23/7141922/>.

6. Закон України № 2573-IX від 6 вересня 2022 року «Про систему громадського здоров'я».

7. Gulchii O. P., Khomenko I. M., Zakharova N. M., Ivakhno O. P., Piven N. V. Methodological approaches to upgrading public health professionals training com petencybased model in Ukraine. *Widomosci Lekarskie*. 2018. № 71 (7). P. 1336–1341. Poland.

8. Khomenko I., Ivakhno O., Perhehuba Y. et al. Management of institutional and preventive activities in the public health system of Ukraine. *Widomosci Lekarskie*. Vol. LXXIV. Is. 74 (5). May 2021. P. 1237–1240. DOI: 10.36740/WLk202105135.

9. Хоменко І. М., Івахно О. П., Першегуба Я. В., Закладна Н. В. Стратегія розвитку системи громадського здоров'я України в руслі сучасних змін у суспільстві. *Медичні перспективи*. 2022. Т. 27, № 2: С. 168–174.

10. Європейська модель компетенцій для працівників сфери громадського здоров'я. URL: <http://www.euro.who.int/en/healthtopics/Health-systems/public-health-services/policy/nhe-10-essential-public-health-operations/>.

11. Проект наказу МОЗ України «Про затвердження критеріїв та порядку надання лабораторіям статусу референс-лабораторій у системі громадського здоров'я». URL: <https://www.apteka.ua/article/484241>.

12. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 17, 2021 № 106 «On Alimendments to the Resolution of the Cabinet Ministers of Ukraine of November 27, 2019. 1121. 2021. Ukrainion Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2021-n#Text>.

13. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 27 2019 № 1121 “On approval of the Procedure the use of funds provided in the state budgetfor the implementation of the program” Public Health and measures to combat epidemics”. 2019. Ukrainian available from: <https://zakon/rada.gov.ua/laws/show/1121-2019-n#Text>.

14. Hruzieva T. S., Melnyk V. V. Public Health Control Organization in the United states and the European Region Ukraine. *The health of the nation*. 2015. № 2. P. 96–103. Ukrainion.

15. Draï VJ, McClellan MB, McGinnis JM. et al. Vital Directios for Health and Health Care: Priorities for 2021. *Health AFF (Millewood)*. 2021, Feb; 49 (2): 197–200. DOI: 10.1377/hethaft2020.02204.Epub2021Jan21. PMID:33476192.

16. Eckelman M., Sherman J. Environmental Impacts of the U. S. Health Care System and Effects on Public Health PLO S One/ 2016, Jun 9. № 11 (6). 01555557014. DOI: 10/1371/journal pone. 015701. PMID: 27280706; PMC 4900601.

17. Ebi K. L. Environmental health research needed to informstrategies policies and measures to manage the risks of antropogenicclande. *Envirion Health* 20. 2021. № 109. DOI: <https://doi.org/10.1186/S 12940-021-00792-1>.

18. Zimmerman F. J. Population Health Science: Fulfilling the Mission of Public Health Milbank G. 2021, 99 (1): 9–23: DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-0009.12493>.

19. Kochler K., Latshaw M., Matte T. et al. Building Health Approach. *Public Health Reports*. 2018. № 133 (1_supp1). P. 355–455. DOI: 10.1177/00333549118798809.

20. Збірка доповідей науково-практичної конференції (Сімнадцять Марзєєвські читання). Київ : Рекламне агентство Некст-Груп, 2022. Вип. 21: 476 с. Igz_konf@ukr.net.

21. Хоменко І. М., Івахно О. П., Першегуба Я. В., Півень Н. В. Перспективи підготовки медичних кадрів у системі громадського здоров'я. *Медичні перспективи*. 2021. Т. 26. № 2. С. 141–146. DOI: <https://doi.org/10.26641/2307-0404/2021/2/234655>.

22. Постанова КМ України від 10.09.2014 року № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014..%DO%BF>.

23. Розпорядження КМ України від 2 вересня 2015 року № 909-р «Питання Міністерства охорони здоров'я». URL: <http://zakon.gov.ua/laws/show/909-2015-%D1%80>.

24. Наказ МОЗ України 18 вересня 2015 року № 604 «Про утворення ДУ «Центр громадського здоров'я МОЗ України». URL: http://mos.gov.ua/ua/portal1/dn_20150918_06-4.html.

25. Постанова КМ України від 29 березня 2017 року № 348 «Деякі питання Державної санітарно-епідеміологічної служби». URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid = 250003281>.

Information about the authors:

Khomenko Iryna Mykhailivna,

<https://orcid.org/0000-0002-8412-6393>

Doctor of Medical Sciences, Professor,

Head of the Department of Public Health, Epidemiology and Ecology

Shupyk National Healthcare University of Ukraine

9, Dorogozhytska str., Kyiv, 04112 Ukraine

Ivakhno Oleksandra Petrivna,

<https://orcid.org/0000-0002-9721-5088>

Doctor of Medical Sciences,

Professor at the Department of Public Health, Epidemiology and Ecology

Shupyk National Healthcare University of Ukraine

9, Dorogozhytska str., Kyiv, 04112 Ukraine

Pershehuba Yaroslav Volodymyrovych,

<https://orcid.org/0000-0003-4592-3047>

Candidate of Medical Sciences,
Associate Professor at the Department of Public Health,
Epidemiology and Ecology
Shupyk National Healthcare University of Ukraine
9, Dorogozhytska str., Kyiv, 04112 Ukraine